

Wij zien dus op een wit fond vlakken. De fond werkt hier niet als een visueele diepte zooals men vroeger hieronder verstond, maar als verdeeld vlak, welke deelen ook beeldend met de andere losse vlakken meewerken. Dus de z.g.n. fond kan niet beschouwd worden als één witte achtergrond met daarop iets geschilderd, maar als door en in elkâar werken van alle vlakken waaruit 't geheel bestaat. De vlakken zijn in hoofdzaak los van elkander of min of meer dicht bij elkâar. Deze afstandbepaling, want de schilder heeft ze zóó bepaald, zal bij willekeurig neerzetten, de vlakken ordeloos en zonder verband met de fond doen zijn. Daarentegen wordt bij gelijkmatige verdeling het werk ornamentaal, het sluit dan aan bij iets anders, kan niet als op zichzelf staand werk beschouwd worden, m.a.w. het mist het zelfstandig-beeldende. Ornamentale kunst heeft ook hare waarde, mits zij niet individueel wordt. Het resultaat dáárvan is te zien in de tegenwoordig heerschende versierings-zucht. In 't werk van Piet Mondriaan zien wij dus den afstand of de bepaalde ruimte, in harmonisch verband met de vlakken. Elke grootere ruimte houdt verband met een andere grootere; een kleinere met een andere kleinere; kleine met groote en omgekeerd. De kleine vlakken eveneens onderling en in verband met de grootere en vlakken en ruimten onderling. Dit heet als op zichzelf staand werk maatverhouding op het vlak. Deze werkwijze is dus eene andere dan die welke met gevoelige lijnen een vlak wil beheerschen. Hier is de hand een machinaal werktuig geworden, dat absoluut gehoorzaamt aan den geest, welke de vlakken op de juiste plaats dirigeert.

Dit is de kracht en tevens de toekomstige werkwijze der nieuwe beeldende kunstuitingen. Ik noem dit een kracht, omdat de ontroerende (tijdelijke) elementen hieruit zijn verbannen; de geest beeldt zich uitsluitend door verhoudingen. De verhouding is hier zeer eenvoudig en meest algemeen: rechthoekig. Vandaar dat Mondriaan de „beelding van enkel verhouding“ de meest essentieele noemt. (Zie zijn artikel in het 1e nummer van „De Stijl“). 't Is merkwaardig, dat men zoo'n eenvoudig middel, zoo'n kracht en rust met variatie bereikt is. Denken wij aan vele andere werken, die vóór ons en in onzen tijd geproduceerd werden en worden met alle mogelijke ingewikkelde, onklare en geraffineerde middelen, zoo moeten wij hier de innerlijke kracht, eenvoud en zuiverheid bewonderen. Ik weet wel dat de meesten hierom zullen lachen of spotten, maar dat zijn zij wier geest vertroebeld is door alle mogelijke onzuiverheden, waardoor zij ongeschikt zijn deze eenvoudige werkwijze te waardeeren.

Dit wordt in de hand gewerkt door de dilettaantschrijvers over de moderne kunst, die zich verbeelden er meer van te weten dan de vakman zelf, wat nog verergerd wordt door alles in een individueel systeem te stoppen ten koste van de kunstwerken. Dit gaat door onder de naam „critiek“ en „critische wetenschap“.

Is het ten slotte niet de zuiverste manier van zich te uiten door schilderkunst, om zooals hier op het vlak met lijn en kleur vlak te blijven in zijn schepping? Want is dit iets anders dan scheppen? Zooals in de natuur door, voor ons onverklaarbare elementen telkens nieuwe wezens geschapen worden, zoo zijn hier op een vlak uit het wezen van het rechthoekige vlak nieuwe vlakken geschapen. En het element dat wij „geest“ noemen is even onverklaarbaar als het natuurelement.